

Verseghy Ferencz élete és művei.

Irta dr. *Császár Elemér*, Budapest. A Magy. Tud. Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának kiadása 1903. VI., + 334 l. 8° (V arczképével.)

Verseghy Ferencz irodalmunk azon munkásai közé tartozott, kiknek érdeme inkább munkásságuk hatásában, mint eredeti műveik abszolút becsében keresendő. Sokfelé irányuló és alapos tanulás útján fejlesztett képességeit egész életében, mindig annak szentelte, hogy eszméket terjesszen, izlésünket nemesítse és ezáltal művelődésünket emelje. Kora tudományos gondolkodásának színvonalán állott és az volt a fővágya, hogy minél többen emelkedjenek erre a magaslatra. A hol elfogultnak mutatkozik, mint egyes nyelvészeti kérdésekben, ott is jó szándék vezérli. Általában mondható, hogy nemes czélt szolgáltak világpolgáris eszmékben gazdag művei, melyekben a műveltebb nyugat példájára a haladás eszméinek iparkodott híveket szerezni. Majd könnyebb, majd nehezebb formában, versben és prózában, mulattató és oktató előadásban hirdette elveit és törte az útát a nemzeti művelődés későbbi bajnokai számára. Mint költő nem volt a feltalálás mestere, de a teremő képzelet hiányát pótolni igyekezett az alakítás művészetével; mint tudós sem mindig eredeti, de a legjobb forrásból merített gondolatokat olyan formában tudta előadni, melyért elismerés jár neki. Különben egész működésének hivatászerű bélyege is indokoltá teszi érdeklődésünket irodalmunk múltjának e kiváló alakja iránt, úgy, hogy Császár Elemér egyáltalában nem végzett haszontalan munkát, mikor olyan részletesen foglalkozott vele. Sokféle íratái között számos ugyan az olyan is, mely nem tartozik szorosán az irodalmi kritika ítélszéke elé, a melyek tehát kevésbé érdeklík a nemzeti lélek búvárárt, de felemlítések a kép teljessége kedvéért nem volt helytelen. A lelkiismeretes gonddal összeállított és írt életrajz időrendben haladva ismerteti és méltatja Verseghy terjedelmes írói működését s rögtön kimondható, hogy mint költőről és aesthetikusról, mint predikátorról és nyelvtudósról egyforma avatottsággal emlékezik.

Költői munkásságának hármias irányáról: a lirairól, a epikai-ról és drámairól szólva szépen és meggyőzően mutatja ki, hogy mennyiben eredeti az, s a hol idegen hatásokat látunk, ezek honnan valók, milyen mértékben jelentkeztek és hogyan módosultak. Mert tudnunk kell, hogy Verseghy költeményei csak kis részben eredetiek, míg nagyobb részük szabad átdolgozásnak bizonyul a közelebbi vizsgálat folyamán. Így lírai verseiről kitűnt, hogy azok részben Horatiusra, részben Lessing, Gleim, Kleist és Bürger költeményeire utalnak, mint forrásra.

Az átdolgozás révén azonban rítkán vesztenek e költemények eredeti szépségükből, a mi a fordító, illetőleg átdolgozó részéről

minden esetre nagy ügyességre és határozottan költői lélekre vall. A classicus formájú költemények haladást jelentenek az elődök munkáihoz képest; „magyar szellem van bennük és ha nem is mindig, legalább legtöbbször erő is.“ Lirájának német eredetű részében a szerelmet éneкли: könnyedén, zengzetesen és költői bájjal. Eredeti versei közt főhelyen az elmélkedő tárgyúak állnak, nem amnyira formai szépségük, mint inkább a gondolatok ereje által jeleskedvén.

Epikai művei közül a Toldy kiadásából ismeretes *Szentesiné, Györgyiné* és *Örömfői Tamás* címűeken kívül főleg *Rikóti Mátyás*-sal foglalkozik részletesebben a szerző. Utóbbiról kimutatja, hogy a költőnek a komikus eszelekvény által elért szatirikus czélzaton kívül nem kevésbé jelentős és félreismerhetetlen czélja: a maga aesthetikai elveinek fejtegetése. Itt kell megemlékeznünk arról is, a mit Verseghy regényeiről ír Császár. Egyebüitt is érdekesek és tanulságosak a könyv lapjai, ez a fejezet azonban különösen figyelemre méltó, mert eddig, mint a szerző is hangsúlyozza, senki sem foglalkozott tüzetesebben Verseghy regényírói jelentőségével. Pedig *Kolomposi Szarvas Gergely, Gróf Külneki Gilmeta, A természetes ember* és *Vak Béla* becses alkotások. Nem ugyan abszolút értelemben, de mint szépprózánk multjának olyan lánczszemei, melyek egy bizonyos időpont művészi törekvéseire hivatvák világot vetni. Az első csak próbálkozás a széppróza terén; a második egy kissé torzított korkép, melynek alakjai a XIX. század elejének úri társaságából vannak véve; a harmadik regény, helyesebben utopiának nevezhető. De nem eredeti. Motivumaik Rousseau Emilje, Voltaire L'Ingenu-je és Bernadin de Sain-Pierre-nek La chaumière Indienne című kis elbeszélése szolgáltatták. Jellemző természetes ember s a Külneki Gilmeta című regényekre az írónak nem amnyira a mesében, mint inkább az alakok jellemzése közben nyilvánuló felfogása. Egyenlőséget és testvériséget hirdet s „kivánja, hogy a mint ember és ember között chemiaillag és fizikailag nincs különbség, ne legyen a társadalomban és jogban se.“ A negyedik regénynek az kölcsönöz némi jelentőséget, hogy az első komolyabb kísérlet a történelmi tárgyú regényírás terén. A színműírással is megpróbálkozott Verseghy. Idetartozó darabjai a korabeli színügyi mozgalmakkal függnek össze. Ugy látszik, ő is kiakarta venni a maga részét az úttörés fáradaimaiból s egy eredeti s négy fordított darabbal gazdagította az akkori szegényes műsort. Eredeti darabjánál, melynek csak czíme maradt ránk (Szétsi Mária), fontosabbak fordításai. Ezek között is *A szerelem gyermeke* (Kotzebue után) nevezetes főleg, az átdolgozás jellemzetes voltánál és annál a körülménynél fogva, hogy egyes alakok rajzában már itt feltalálható a későbbi népszínmű csirája.

A költő Verseghyn kívül nem kevésbé érdekes Verseghy az aestetikus és nyelvtudós. Első minőségben írt dolgozatainak nagyobb

része majdnem szó szerinti fordítása Sulzer Theorie-jának, a *Mi a' Poézis* című értekezésben azonban már eredeti gyakorlatok is akadnak. Fő érdeme e dolgozatoknak, hogy segítettek elterjeszteni nálunk is a haladottabb külföld tudományos elmékedéseinek eredményét.

Mint nyelvtudósnak Révaival voltak heves tollharezcai. Azon vitatkoztak, hogy mi a nyelv ügyében a főbíró. A *régiség*-e, mint Révai hirdette, vagy a *közszokás*, a hogyan Verseghy állította. A vita több kérdésre is kiterjedt, de az ik-es ragozás és a jottista írásmód győzelme az irodalmi köztudás előtt minden irányban Révainak juttatta a pálmát, holott a zászlót — mint Császár helyesen mondja — tulajdonképen Kazinczy vitte diadalra. Nyelvtudományi munkásságának legeredetibb és legértékesebb terméke *A' Filozófiának talpigazságaira épített felelet* . . . Megírására a Nemzeti Múzeum pályakérdései szolgáltaták az alkalmat. Nevezetes e mű, mert bár gyakorlati következtetései csak kis részben bírkóztak meg az idők szelével; bölcsészeti alapvetése még soká fenn fogja tartani Verseghy nevét. Vezető gondolata a *humanitás*, melynek elérésére legfontosabb eszköz, mint gondolataink és érzéseink tolmácsa: a nyelv. — E sokoldalú és problematikus értékű munkásság eddig ismertett részét teljesen a maga lábán állva vizsgálta Császár. Főforrásának (Sághynak) felhasználásában is annyi önállóságot tanúsít, hogy műve minden tekintetben az eredetiség színét viseli. A továbbiakban, mikor Verseghynek a helytartótanács szolgálatában töltött éveit s a klerussal való együtt működését tárgyalja, szintén maga jár utána az adatoknak és saját tudása alapján ítél. Kivétel csupán az a rész, hol a zeneszerzőről szólva Bartalus és Négyesy munkáira támaszkodik; továbbá az énekek zenei méltatása, melyet mint nem az irodalmi megítélés körébe tartozót — egy szakember — Baumgartner Alajos dolgozott ki. Ez a rész azonban csak egy pár lap.

A szorosan vett életrajzi adatok ismertetését mellőzve, a fenti vázlatos kivonat alapján is mondhatjuk, hogy Császár Elemér derekasan oldotta meg feladatát. Könyve irodalmi és történelmi háttérnek helyesen rajzolt képével, főalakjának tudással és gonddal írt rajzaival, egyike a jobb életrajzoknak. Minden megvan benne, a mit egy szépen és okosan megírt irodalmi életrajztól várunk. Pontos utánjárás az adatok megállapításában, széles látókör és biztos ítéletek az egyes művek elismerése közben, jártasság és kellő tapintat a források felhasználásában s a mi fő: nemcsak azt tudjuk meg művéből, hogy milyen helyet foglalt el Verseghy kortársai között, de azt is, hogy mennyi haszon háramlott munkásságából az utókorra. Egyes észrevételek természetesen, mint minden művel szemben, itt is felhozhatók. Ezek azonban jobbra subjectiv jellegetűek. Így: kissé erőltetettnek látszik az az egy pár sor, mikor Császár olyan nagy jóakarattal védi Verseghy elvtagadását (108 l.), valamint az a jegyzet, melyben a Külneki Gilmeta című regény tárgyalása közben kizárt-

nak tartja a francia forrást (294 l.). A jóhangzás érdekében — nyelvi szempontból — kifogásolhatók az ilyen alakok: *fölfödözése*, *fölfödözött*, *fölfödözöt*, (204 l.), *fölnött* (311 l. kétszer.) *fölyött* (321, 349 l.), *legfölsőbb* (369 l.), *fölfödözte* (206, 298 l.), *fönsöbbségének* (177 l.) stb. Úgy látszik, szerzőnek tetszettek ezek az ö-ző alakok, legalább ezt mutatja az a körülmény, hogy a feladat-ot is mindig föladat-nak írja. Következetlenségbe csak a perdül használatánál esik (290 l.), de a 366 lapon már ez is így olvasható: *pördülő*. Értelemzavaró sajtóhiba a 179 lapon: folytán h. folyton. Tollhiba a 91 lapon: ha nem volt hiba is e. h. ha nem volt is hiba; ilyenek tekinthető, de már feltűnőbb, hogy Marczibányi helyett következetesen Marczibány-t ír (V. 264, 271 l.).

Ezek a megjegyzések azonban Császár Elemér érdemét nem csökkentik. Derék munkájának folyamatos és emelkedett előadása külön is dicséretet érdemel.

Baros Gyula.

Stein L., Die sociale Frage im Lichte der Philosophie.

Vorlesungen über Socialphilosophie und ihre Geschichte. Zweite verbesserte Auflage. Stuttgart Enke) 1903. 598 lap. Ára 16 márka.

Stein Lajos tudós hazánkfia, a berni tudományegyetemen bölcsélettanár s a külföldnek igen előkelő bölcséleti írója. A műnek első kiadása 791 lapon 1897-ben jelent meg. A második kiadásban tömörebb szerkezettel és összevont előadással van dolgunk. Előadásának élénksége, sőt néha tárezszerű tetszetősége igen nagy olvasó közönséget szereztek a műnek. Előszavában maga említi, hogy már 1899-ben orosz és 1900-ban francia nyelvre is lefordították. Méltó kiegészítője e műnek „An der Wendé des Jahrh.“ és „Der Sinn des Daseins“ cz. kulturbölcséleti rajza.

Negyvenegy előadásban helyezi a sociális kérdést bölcséleti megvilágításba, úgy azonban, hogy a társadalmi eszmék történeti fejlődését s a társadalom jövőendő fejlődése irányát is felöleli. A rengeteg irodalmat csaknem a maga egész teljességében dolgozta fel, s a 2-ik kiadásba a spanyol, hollandi, orosz és magyar sociologiai irodalomra is volt tekintettel. A magyar írók közül névleg megemlíti Pauert, Pulszkyt, Piklert, Bodnárt, Jászt, Tegzét, Révait, Körössyt, Törököt és Schwarzot. A 2-ik kiadást Spencer Herbertnek, a nagy angol bölcselőnek ajánlotta, a kívül különben az evolutio alapfelfogására nézve teljesen egyetért s mindössze az ember egyéni és társas természetének kidomborításában térnek el egymástól.

A sociális kérdés a társadalmi béke problémájával kapcsolatban új meghatározása az emberi együttélés és együttműködés formáinak abból a czélből, hogy a társadalom különböző tagjai lehető